

Ivana LATKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad.
Prihvaćen za tisak 6. 4. 2018.

Tri frajle kavaljera Kanona (Žensko autorstvo u prevrednovanjima književnog kanona nakon 2000. godine)

U kontekstu brojnih rekanonizacijskih i rehabilitacijskih procesa u kojima se zatekla hrvatska i njoj susjedne književnosti u razdoblju nakon devedesetih godina, pretvorbe i promjene književno-institucionalnog statusa spisateljica poput Marije Jurić Zagorke, Zofke Kveder ili Isidore Sekulić mogu se učiniti kao znakovita mjesta ženskog upisivanja u dotadašnje rodno sljepilo književne historiografije. Njihovi pomaci s rubno kanonskog, ili pak rekanonizacijski premještaji, svojim će strategijama rastakati okoštali androcentizam (književnog) kanona, svega onoga što je njime još šire upisano i propisano. Statusi spomenutih književnica nisu jednaki, oni fluktuiraju od nesrazmjera između recepcije i književnopovijesne kodifikacije, preko institucionalno sveprožimnog zatajenja ženskog autorstva, pa sve do ponovne legitimizacije njegova pravovremenog prepoznavanja. Tome na tragu, u širokoj paleti otkrivenja revalorizacijskih učinaka kanona, napose u ovome kontekstu njegove rodne revindikacije, u posljednja dva-tri desetljeća ne pokazuje samo ono čemu oni streme, usuglašavanje oko doprinosa i prisutnosti u književnopovijesnoj naraciji, već razotkriva i poneke slijepe pjege vlastitog upisivanja u nju, od eklatantnog primjera prikaza ženske podčinjenosti upravo onim analitičkim instrumentarijem koji je tu podčinjenost izazvao, pa do njegova pomodarskog prihvaćanja po diktatu propulzivnih mahom sa Zapada pristiglih teorijskih rješenja bezbrižne inkluzivnosti. U oba slučaja, kao i u svima onima koji oko njih obitavaju hraneći se njima u svojim beskrajinim nadopunjavanjima ili tek banalno ih reproducirajući, zajedničko je da kao punopravne tvorbene sastavnice stvaraju predodžbu vremena u kojemu nastaju, pa ih tako valja i tumačiti.

Kanonizacijska preusmjeravanja, prekrojanja i proširenja u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća sasvim sigurno nisu bila naklonjena protuhegemonijskom ženskom/feminističkom re-upisivanju. Velikim dijelom razlozi tome mogu se pronaći u duboko ukorijenjenom patrijarhatu i njegovim posvuda rasutim petrificiranim formama. Kako ističe S. Slapšak (2013: 44, 45), kao antropološki model patrijarhat je “najdublje upisan, strukturno funkcionalan i diskurzivno uspješan”, moguće ga je razumjeti kao *longue*

durée, “kao jedini socijalno-kulturni kontinuitet na Balkanu od antike”, koji sada u sprezi s etno-nacionalnom retorikom očekivano ne pronalazi mjesta za “ženske priče”. Drugim riječima, “totalizujući zahtev za unifikacijom svih gledišta” učinio je da su “disonantni ženski glasovi postali apsolutno neprihvatljivi”, pa ratnim događanjima osnaženi patrijarhalni, mačistički model moći mizogino odbija svoje kritičarke, čemu zorno svjedoči i poznati slučaj “vještica” (Dubravka Ugrešić, Vesna Kesić, Slavenka Drakulić, Rada Iveković i Jelena Lovrić) i njihovo proskribiranje kao “neprijateljica hrvatstva” (Lukić 2003: 78). Nasuprot ženskim upisima, kanonska proširenja “viškovima” tada su se lakše pronalazila, primjerice, u prekomorskim i drugim udaljenim prostorima izmještene nacije, u književnosti dijaspore ili emigrantskoj književnosti, pa su se agilnim oblicima nacionalne homogenizacije nastojala ispraviti do tada “neispravna” pročitavanja i nadići nabujali vremenski i prostorni diskontinuiteti. U tradiciji već dobro poznati “topos političke i kulturne rastrganosti i raspršenosti” tako se je nanovo aktualizirao kao “nosiva metafora hrvatske sudbine”, što je trebalo biti izliječeno “zahvaljujući integracijskom djelovanju povjesničara, ali i kulturnjaka i književnika” (Dąbrowska-Partyka 2007: 194). Nešto kasnije, jedan će dio te mobilizacije nacionalnih snaga po svijetu u studioznim analizama izvandomovinskog korpusa ipak zadobiti konkretnije znanstvene obrise razrađenijih i osuvremenjenih metodoloških uporišta.¹

Kako se u takvim sociopolitičkim okolnostima društva sjećaju svojih “inkorporiranih ‘divljih zona’ propusnosti ‘nacionalnog tijela’” (Moranjak Bamburać 2005: 53), možda se može vidjeti u nizu novih čitanja i reinterpretacija autorica koje su već jednom prošle kroz grofno kanonizacijskih poništavanja i koje, nakon stižavanja prvotnih nacionalnih strasti, postaju sfera mahom ženskim autorstvom iniciranih propiti-

¹ Primjerice, u Sloveniji je 2008. godine objavljena opsežna knjiga *Večkulturna Slovenija* Janje Žitnik Serafin u kojoj je vrlo detaljno prikazana emigrantska književnost, kao i književnost slovenskih povratnika.

vanja njihovih mjesta i statusa u preosmišljenom nacionalnom književnom kanonu. Kao svojevrsna revizija u sintetizirajućoj formi pojavljuju se pregledi ženskog stvaralaštva kao primjerice *Ljepša polovica književnosti*, Dunje Detoni Dujmić, *Pišejo ženske drugače?* Silvije Borovnik ili *Žena u srpskoj književnosti* Slavice Garonje Radovanac kojima je u maniri književnopovijesne prakse zajedničko da nastoje sumirati iskustvo ženskog pisma, više ili češće manje osnažujući svoje uvide teorijskim pretpostavkama feminističke vizure. Tako primjerice Detoni Dujmić u uvodu svoje knjige ističe kako se je u brojnim raspravama nerijetko zaboravljalo upravo ono temeljno, same pojave i djela, pa su reci koji slijede “[n]eopterećeni teorijom, sjajem i tugom feminizma” zamišljeni kao potraga za “malone izgubljenim imenima i nepročitanim tekstovima koje su napisale žene”, a kojoj cilj nije “predložiti neko izdvojeno, povlašteno ili privremeno mjesto ženskoj književnosti na ljestvici nacionalne književnosti, nego baš obratno, utvrditi njezin udio u velikom jedinstvu rukopisnih različitosti koje čine jednu nacionalnu književnost” (Detoni Dujmić 1998: 7). Sličnu namjeru razotkrit će i autorica knjige *Žena u srpskoj književnosti* koja uvodno konstatira kako je djelo spisateljica sve do posljednjeg desetljeća dvadesetog stoljeća bilo “uglavnom skrajnuto, ocenjivano s visine, ili naprosto prećutano”, pa se u formi “sažetog presjeka” nastoji predstaviti “zanimljivu i razuđenu oblast prisustva *ženskog pera* u srpskoj književnosti” ne bi li se ta problematika sistematičnije prikazala, i to “sa povezivanjem nekih uočenih zajedničkih karakteristika, da se neka imena i dela spisateljica prevrednuju, postave u novi poredak u odnosu na oficijelnu istoriju književnosti (i kritiku) i da im se ukaže ona pažnja i odredi mesto koje, po našem mišljenju, zaslužuju” (Garonja Radovanac 2010: 5–8). To prevladavajuće književnopovijesno sistematiziranje kronološko-biografskih uporišta kulminira u središnjim dijelovima ovih monografija kao nizanje portreta onih koje su se “ucijepile u književnu matricu” (Detoni Dujmić 1998: 8) tek jednim dijelom slijedi Silvija Borovnik koja već upitno intoniranim naslovom, *Pišejo ženske drugače?*, najavljuje teorijski osvješteniji pristup slovenskim autoricama. Vidljivo je to već u samom konceptu izlaganja obuhvaćene problematike, posebice u uvodnim kritičkim razmatranjima pojma “ženske književnosti” i njegove sprege s feminizmom kao svojim teorijskim utemeljenjem. Pionirski status ovih knjiga u (p)opisivanju nacionalnom kanonu postraničnog ženskog iskustva pisanja i autorstva nedvojbeno je dalo hvaljevidan doprinos, prije svega u kontekstu stvaranja neke vrste usporednog kanona i s trajnim povlašćenjem njegova zakonodavnog muškog namjesništva, utoliko bez preciznijih razmatranja “načina na koje uključivanje ženskog pisanja menja naš pogled na tradiciju”, odnosno ipak više kao “prijanjanje uz poznati intelektualni teren” nego kao stjecanje “opšteg kanonskog priznanja”, kako to u svojem opisu poje-

dinih etapa feminističke kritike navodi L. Robinson (2002).

Mimo općih pregleda, svih njihovih sistematizirajućih prednosti i analitičkih manjkavosti, studije pojedinačnih smještanja u kanon ipak su u određenoj mjeri lišene boljki univerzalističkog izjednačavanja i rodnog podešavanja. Konkretno, u slučaju triju spisateljica, Marije Jurić Zagorke, Zofke Kveder i Isidore Sekulić, pristupi njihovim tekstovima i opusima, ma koliko se međusobno razlikovali njihovi statusi, nerijetko će biti u potrazi i za novim rješenjima starih kanonskih aranžmana. Vidljivo je to već u rekonceptualizaciji slike književnog razdoblja kao osnovne vremenske jedinice književnopovijesnog sagledavanja. Tako se u kontekstu modernizma, kojemu većinskim dijelom svoga opusa pripadaju spomenute autorice, nastoji proširiti njegova horizontalna poetička i žanrovska baza ne bi li se anulirala povijesno nataložena rodna upisivanja i potom u nju ravnopravniije ugradilo žensko “izgredništvo”. Budući da je njezin status najosporavaniji, u slučaju Marije Jurić Zagorke ti su poduhvati najdrastičniji, što uvelike proizlazi iz nesrazmjera recepcije njezina opusa i uzakonjivanja njegova mjesta u nacionalnom kanonu, riječima T. Jukić (2005: 205, 206), Zagorka “ulazi u nacionalnu povijest književnosti zato što institucionalni okvir te povijesti ne može izdržati pritisak ‘obožavanja’ njezina korpusa od strane čitatelja poopćenih u zajednicu”, pa taj okvir valja nekako redefinirati. Najčešće se to čini upravo dehierarhizacijom pojmovnih opreka žensko – muško, odnosno trivijalno – visoko, toga tvrdokornog naslijeđa 19. stoljeća kada “paralelno s autonomizacijom kulturnog (književnog) područja i profiliranjem inherentnog estetskog načela uočljivija postaje i nejednaka i nestabilna distribucija simboličke moći, kao i analogan, pripadajući položaj agenasa”, preciznije “profiliranjem estetike genija, ženama je dan status muza, naslovljenica, pratiteljica ili, najčešće, primateljica”, pa “rad na estetizaciji nacionalne književnosti, uspostava književnog kanona i pripadajuće diskurzivne moći postavlja ih na sam rub ili čak na drugu stranu književne institucije: u područje ‘neestetske’ pedagoške, dječje ili zabavne, ‘trivijalne’ književnosti” (Protrka 2008: 225). U niveliranju naslijeđenih razlika u Zagorkinu slučaju presudnu ulogu ima upravo već spomenuta omiljenost među čitateljstvom, pa su njezini tekstovi, “odupirući [se] zaboravu književne povijesti, postali središtem književnoznanstvenih rasprava o ženskoj, ali i popularnoj književnosti prve polovine dvadesetoga stoljeća, potičući nova kritička promišljanja o uobičajenim predožbama o epohi modernizma i popisu njenih kanoniziranih autora”, dakle, “Zagorkino uključivanje u povijest hrvatske književnosti podrazumijevalo [je] dopunjavanje tradicionalne slike o epohi modernizma prepoznavanjem drugih, nereprezentativnih oblika onodobne književne proizvodnje” (Grgić 2009: 31, 32).

Ostavimo li ovom prilikom po strani Zagorkin novinarski i aktivistički javni angažman, reafirmacija

sa svrhom upisivanja u nacionalni kanon, primarno njezinih romana, često će se provoditi ili uopćenom analizom opsega i dosega popularne književnosti, a potom i njezine sprege s autoričnim feminističkim djelovanjem, ili će se pak nastojati kroz žanrovsku prizmu propitati potencijalna subverzivnost forme. Potonjemu bi se kao nit vodilja, pa i kao svojevrsni korektiv, mogla izdvojiti misao koja zaključuje jedno takvo analitičko nastojanje: “Zagorku i njezine čitateljice i čitatelje neproduktivno [je] promatrati u sklopu visoke kulture ili silom gurati u priznati kanon hrvatske književnosti” (Grdešić 2005: 232). Tome na tragu, podriivanje konvencija i normi Zagorkinih romana prepoznato je u žanrovskim matricama povijesnog, ljubavnog, gotičkog romana, pa i znanstvene fantastike. Prve dvije, i zasebno i osobito u tradiciji već dobrano korišten njihov spoj, često će biti prepoznate kao plodotvorna mjesta olabavljenja krutih okvira i ustaljenih kategorija kanonskih modela. U omjeravanjima kanonom priznatog i onog skrajnutog, u nekoj vrsti dijalektičkog nadmudrivanja i uvijek u riziku potpadanja u imitacijski model već kanoniziranog, dozvoljava ulaska i prolaska treba pretpostaviti uvjete kanonske regulative uključivanja i isključivanja, na kraju krajeva, kako ističe Jukić (2005: 207), Zagorka, da bi bila prezrena ili obezvrijeđena, prvo je morala ući u institucionalnu povijest književnosti kako bi je potom ta ista izlučila kao sebi konstitutivno strano tijelo. Ta podrivajuća rubnost, dakle, velikim dijelom proizlazi upravo iz same prirode korištenog žanra, osobito u kontekstu Zagorkina popularnog povijesnog romana čiji se je status propitivao i s obzirom na Šenoin model (Kumičićev, Tomićev), ali produktivnije i u kontekstu širem od tako usko tumačene kanonizirane varijante, u prepoznavanju njegova subverzivnog naboja, primjerice, u kontekstu žanra romanse, kao što to čini M. Kolanović. Oslanjajući se, naime, na dvadesetostoljetne književnoteorijske artikulacije spomenutog žanra, autorica u nekoj vrsti povratne sprege između rodne politike i popularnih povijesnih romana pronalazi procjepe u diskurzivnim naslagama kanonskog čitanja i opravdava uvodno postavljenu mogućnost da se Zagorka i Krleža koji stoje kao petrificirani označitelji popularnog i elitnog danas ne mogu lagodno odijeliti u te zasebne ladice, ali da je moguće preispitati da zauzmu jednako mjesto u književnopovijesnom proučavanju.² Slično kanonsko podešavanje Zagorkinih žanrova poduzima i M. Grdešić (2005) koja prije svega u romanu *Kamen na cesti*, a onda i u nekim drugim autoričnim romanima, pronalazi *antiromansu*, odnosno suprotstavljanje svim stereotipima idealnog ljubica, pa i razaranje njegove strukture. Spomenimo ovdje još i usporednu analizu

avanturističko-ljubavnih romana Emme Orczy i Marije Jurić Zagorke u kojoj S. Slapšak (2009) istražuje patrijarhalna oblikovanja ženske seksualnosti te u njima pronalazi otvoreno tretiranje kulturne upisanosti i političke refleksije ženske želje, pridodajući im još jednu žanrovsku karakteristiku, onu seksualne utopije. Kao što je vidljivo iz ovih nekoliko primjera, čitanje žanra prema njegovim subverzivnim potencijalima, s osobitim naglaskom na osviještenu rodnu poziciju, potom i manipuliranje kanonom postavljenih normi i konvencija, pojavljuje se kao učestala strategija otpora i kao legitimacijsko načelo preosmišljavanja tog istog kanona. Prepoznavanjem u književnim tekstovima upisanih podrivajućih sadržaja aktualne rodne politike i poviješću nataložene ženske sankcioniranosti otvara se čitav spektar novih rekanonizacijskih učitavanja. U tom smislu, barem ovaj dio recepcije Zagorkinih romana zorno pokazuje da se procesi kanonizacije “ne odnose samo na krojenje sudbine i statusa pojedinih autora i autorica” nego i na “razmještanje centara”, “promjenjive funkcije književnosti, pojedinom vremenu možda nepodobne i stoga potisnute žanrovske i tematske odabire”, na “njihovu intertekstnu i kritičku rezonanciju, raznovrsne dakle tektonske vrijednosne pomake i potrebe u polju recepcije i promocije književnosti koji kanon sile da se neprekidno redefinira” (Čale Feldman, Tomljenović 2012: 121, 122), dakako, ovdje s obzirom na udio ženskog autorstva.

Kako je već spomenuto, književnice o kojima je ovdje riječ u procesima prevrednovanja kanona nakon 2000. godine imale su različite početne statute, ali i kanonizacijske potencijale u novim čitanjima i književnoteorijskim pristupima. To se jednim dijelom može vidjeti već i u njihovoj usporedbi na primjerima Zagorke i Zofke Kveder. Premda je potonja još za života zadobila kakvo-takvo mjesto u časnom muškom društvu priznatih (prije svega, slovenskih) literata, način na koji je tada vrednovan njezin književni rad zapravo je uvelike naslijeđen i u novije doba, doduše, s pokojom razlikom kada je posrijedi slovenski, odnosno hrvatski književni kanon. Budući da su ovdje razmatrane tek prevladavajuće tendencije u reartikulaciji ženskog autorstva u nacionalnom kanonu, kao i u slučaju Marije Jurić Zagorke, i ovdje pomalo riskantno generalizirajući, možemo konstatirati da je institucionalni ulazak Zofke Kveder vidljiv već u pripisivanju titule “prve slovenske klasikinje”, kao i u činjenici da je posrijedi prva književnica čija su djela objavljena u ediciji *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev* (2005). Samo dvije godine prije njezin je književni rad monografski usustavljen knjigom *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti* Katje Mihurko Poniž³, autorice koja je u novije vrije-

² Usp. Kolanović, Maša: *Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije. Marija Jurić Zagorka u kontekstu žanra romanse* <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-i-nacije>.

³ U smislu institucionalne ovjere, zanimljivo je ovdje spomenuti da je autorica monografije, što stoji i na njezinim koricama, jedna od prvih doktorica iz područja ženskih studija i feminističke teorije na Sveučilištu u Ljubljani.

me vjerojatno najzaslužnija za znanstvenu afirmaciju rada Zofke Kveder u slovenskoj književnosti. U predgovoru spomenute monografije autorica će izraziti svojevrstu nelagodu proizašlu iz sasvim osobnog, bezbrižno čitateljskog prepoznavanja trajne aktualnosti rodne problematike u autoričinom opusu i njegova znanstvenog obrazloženja, najavljujući time svojevrstu dvojnost zaprimanja ženske perspektive, a što se potom zrcali i u samom konceptu monografije: prvim dijelom, poetično naslovljenim *Nekoliko strana ženske duše*, obuhvaćene su studije u kojima su, nakon smještaja opusa u razdoblje moderne, prezentirane teme ženskog identiteta, prikaza majčinstva, ljubavne želje i želje za naobrazbom, dok su u drugom dijelu, kako je i sugerirano naslovom *Putevima života*, u biografsku cjelinu nanizane sekvence iz života Zofke Kveder uvijek intonirane intimiziranim usuglašavanjem osobnog upisivanja i onoga povijesno evidentnog.

Prikazi i analitičke studije o književnom radu Zofke Kveder nerijetko će svoju početnu legitimizacijsku pretpostavku pronalaziti u činjenici da je ona prva profesionalna spisateljica u slovenskoj književnosti⁴ koja je, dakle, pišući privređivala za život, što joj je, dakako, u određenoj mjeri osiguravalo ekonomsku neovisnost, ali istodobno i ojačavalo emancipacijski potencijal njezina djelovanja. No, možda da potonje ne bi uzelo previše maha, nerijetko se brže-bolje poseže za ovjerom neke muške figure, pa se tako primjerice nerijetko spominje prijateljstvo s Ivanom Cankarom⁵ i njegovi afirmativni stavovi prema radu Zofke Kveder, čime iz tih zauzdavajućih pothvata nemilosrdno probija potreba očito još uvijek nezaobilazna muškog amenovanja. Neumoljivost binarizama prisutna je gdje i na razini autoričine dvopripadnosti slovenskoj i hrvatskoj književnosti, a takva “nečistoća” nije sasvim dobrodošla značajka nacionalnog kanona. Krute identitetske označitelje još iz autoričina vremena, kao da ni današnja recepcija nije posvema nadišla, pa se još ponekad hrva s tim teškim teretom na esencijalističkom putu i pri tome nije uvijek sasvim jasno je li riječ tek o rekonstrukciji ili već i o reprodukciji uglobljenih rodni i nacionalnih predrasuda.⁶

⁴ Među ostalim, tako je primjerice Iztok Ilich naslovio pogovor knjige (*Zofka Kveder, naša prva poklicna pisateljica*) u kojoj su objavljene autoričine crtice, novele i roman *Njeno življenje* u ediciji *Slovenska klasika*.

⁵ Često se navodi i činjenica da je bila u braku sa znanim pjesnikom i liječnikom Vladimirom Jelovšekom te s političarom Jurjem Demetrovičem.

⁶ Taras Kermauner će u svojoj studiji o dramskoj književnosti Zofke Kveder napisati: “u Zagrebu se s njom događa nešto neobično, na svaki način za Slovence neprimjereno: postaje Hrvaticom ili Jugoslavenkom” (2003: 123).

Je li Zofka Kveder u svojim zagrebačkim godinama bila Slovenka u Hrvatskoj, književnica, majka, žena i što je željela biti (Jugoslavenka?), pitanja su na koja, kako priznaje i sama autorica, zapravo, ne možemo odgovoriti (Tucović 2006: 84).

Ipak, postoje i one analitičke perspektive kojima “u tumačenju interkulturalnim kategorijama *svoje-strano* (*sebstva i razlike*) pokazuje višestruku polivalentnost i privlačnost, kako u jezično-umjetničkom tako i u idejnom, feminističkom i pacifističkom smislu”, osobito ako u obzir uzmemo imanentniji i naratološki pristup romanima Zofke Kveder: “[s]voje i strano isprepliću se u oba romana [*Njeno življenje* i *Hanka*, op. I.L.] snagom svojih potencijala i suprotnosti, umirujući ili dinamizirajući scenu, radnju, likove” (Kovač 2005: 137–138, 145). S druge pak strane šire postavljena kontekstualna analiza izravnije, pa i prizemnije, političnosti nekih književnih tekstova Zofke Kveder, kao neposrednog produžetka njezinih ideoloških stavova N. Badurina oprimjerit će autoričinom dramom *Arditi na otoku Krku* i romanom *Hanka*, prateći pri tome “radikalne promjene pacifističkih i socijalističkih stavova iz slovenskog dijela njezina opusa u militarizam i propagandu hrvatske pisane publicistike i dramatike” i prepoznajući u tom opusu svojevrstu “regresiju feminizma” (Badurina 2009: 184, 192). Misao vodilja takve dijagnoze, nadodajmo, za promjenu, nije spisateljčina osobna transformacija, već njezin ‘slučaj’ kao simptom vremena i kao pokazatelj društvenih kretanja unutar masovnih pokreta u tadašnjem europskom društvu” (*Isto*: 184). Taj izostanak upornog usidrenja u gotovo banalizirajućim biografskim rekonstrukcijama, velikim je dijelom karakterističan i za malo prije spomenutu interkulturalnu analizu, kao i za poneka, inače rijetko prisutna, komparativna čitanja onodobnih suputnika (a da pri tome nije tek uparena s kanonski “jakim” muškim autorstvom). Kao primjer tome može se navesti studija usporednog pristupa proznom tekstu Tita Strozziija *Fragmenti romana* i Kvederinoj *Hanki* te pratećim političkim prijedlozima u kojoj će se znanstveno jasno upućivati “na neka od tad aktualnih pitanja o odnosu etike, politike i estetike” (Grgić 2011: 278).

Uz ovih nekoliko navedenih izuzetaka, slovenska i hrvatska recepcija opusa Zofke Kveder nakon 2000. godine počesto još biva opterećena isuviše tradicionalnim i rodnim i nacionalnim kategorijama, pa time prilično uspješno potvrđuje onaj model koji kao da se nikada nije odvojio od patrijarhalne matrice upisivanja u kanon te uvijek iznova osnažuje “reproduciranje retorike izgreda” (Jukić 2005: 205). Vidljivo je to već i u pretjerano poetiziranom, gdje i patetično sentimentalističkom jeziku naglašeno subjektivističkih esejiziranja koja svoja analitička uporišta pronalaze u nedorečenim konceptualnim mapama kao što su “ženska duša”, “ženski misterij”, “ženska narav” i sl. Uz to, kao da ovi recepcijski dometi ne dohvaćaju svu složenost kanonizacijskih procesa jer je povijest ženskog udjela u bilo kojoj umjetničkoj instituciji nemoguće “svesti isključivo na pretraživanje zastupljenosti ili pak odsutnosti pojedinih umjetnica, kao što se ona ne može sastojati ni od nekog neprekinutog lanca transpovijesnih i transnacionalnih srodnosti, niti izolirati od rodne politike javnog diskursa, a s njome

ni od ostalih ideoloških silnica danog perioda (Čale Feldman, Tomljenović 2012: 116).

Za razliku od kanonskih rehabilitacija opusa Marije Jurić Zagorke i Zofke Kveder kojima su se oni nastojali repositionirati s obzirom na dotadašnju (i) rodnu zaknutost njihovih čitanja, kanonska pozicija Isidore Sekulić bilježi svojevrсни kontinuitet jer u odnosu na prvotna prepoznavanja reprezentativnosti njezinih tekstova u poetičkom kontekstu srpske moderne, ona se zapravo danas nisu uvelike promijenila. Kao “jedan (kurziv I.L.) od najznačajnijih i najosobenijih naših pisaca u XX stoleću” (Deretić 1983: 484), ona i danas slovi za “najumniju Srkinju 20. veka”, kako joj se vrlo često pripisuje, pa opća suglasnost oko važnosti njezina mjesta u kanonu srpske književnosti ničime nije sporna, dapače, ono sve do danas svoju stalnu ovjeru dobiva ne samo na popisu književnih klasika, već i na onima prizemnije političke naravi.⁷ Kontinuirano objavljivanje njezinih djela tijekom čitavog dvadesetog stoljeća nastavilo se i u najnovije vrijeme, kao i brojnih studija o njezinom radu, neka starija izdanja doživjela su novu objavu, dokazujući i time trajnu aktualnost klasika. Od 2000. godine naovamo objavljen je niz monografija i knjiga te gotovo nepregledan broj studija, članaka i eseja o njezinom životu i djelu. U njima su demonstrirani različiti pristupi vrlo često tek rekapitulirajućih obznan, a u širokom se rasponu interesa mogu naći pomne biografske sinteze⁸, “esejistički kolaži” o modernoj srpskoj književnosti s polazištem u djelu/biografiji Isidore Sekulić⁹, raščlambe autoričine kulturne ideologije¹⁰ ili pak “dubinsko-psihološke analize”¹¹ itd. Uz potonje se nerijetko vežu i tumačenja onoga što bi se moglo podvesti pod apstraktno pojmovlje (autoričine) misaonosti ili duhovnosti,¹² koje će gdjekad prerasti

⁷ Etno-nacionalni mitovi devedesetih godina praćeni snažnom repatrijarhalizacijom jasno su vidljivi i u mnogočemu spornom popisu najznamenitijih Srba koji je sastavljen od strane Srpske akademije znanosti i umjetnosti 1993. godine, a na kojem su se našle tek dvije žene, Isidora Sekulić i Nadežda Petrović; knjiga je doživjela i svoje drugo izdanje 2001. godine (Zvonimir Kostić: *100 najznamenitijih Srba*).

⁸ Radovan Popović: *Isidorina brojanica* (posljednje, znatno prošireno izdanje objavljeno je 2009). Riječ je o knjizi autoričinih autobiografskih zapisa, pisama i usmenih kazivanja njezinih suvremenika, kao i prije publiciranih biografskih tekstova.

⁹ Vuk Krnjević: *Isidorine opomene* s podnaslovom “esejistički kolaži” kao “pokušaj sinteze višeslojnog traganja za odgonetanjem Isidorinih ideja” (2008: 301).

¹⁰ Milan Radulović: *Kulturna ideologija Isidore Sekulić* u kojoj se autorica nastoji predstaviti kao “učitelja (kurziv I.L.) kulturnog nacionalizma” i “duhovnog patriotizma” koji su po autorovu mišljenju “sržna, pokretačka energija i noseći stubovi srpske kulturne ideologije” (2011: 10).

¹¹ Ivan Nastović: *Letnji san Isidore Sekulić* podnaslova “dubinsko-psihološki eseji” koji proizlazi iz spoja analitičke psihologije K. G. Junga i književnosti.

¹² Olivera Vuksanović: *Smisao samoće u delu Isidore Sekulić*, Valentina Zlatanović-Marković: *Duhovnost u delu Isidore Sekulić – molitveni aspekti Isidorinog dela*, Đorđe J. Janić: *Traganje za verom Isidore Sekulić* itd.

u analitički dosljednije prikaze pojedinih toposa, konceptualnih žarišta u opusu Isidore Sekulić.¹³ No, gledajući u cjelini, koliko je to moguće s obzirom na obimnost napisanog, nerijetko kao da izostaje samosvijesti o vlastitom diskurzivnom oruđu, pa se u lagodnoj bezbrižnosti naspram postkolonijalne suvremenosti i epistemoloških previranja tradicija dohvaća kao nepromjenjiv i stabilan skup vrijednosti koji valja tek upotpuniti novim upisima ne bi li perpetuirajuća naracija vlastite nacionalne prošlosti zadobila privid smisaone punine. Ukazuje na to i Magdalena Koch kada utvrđuje da se još od Skerlićevog vremena broj modernistkinja uvrštenih u kanon srpske književnosti nije promijenio, ali i da se je malo toga promijenilo u pristupu književnosti koju stvaraju žene te stoga poziva na ponovna čitanja njihovih djela iz suvremene perspektive i iskorak iz njihove skromne službene pozicije u književnom kanonu, upozoravajući upravo na to da tradicija nije statična pojava (Koh [Koch] 2012: 119–122). Sama je taj iskorak, među ostalim, oprimjerila i analizom poigravanja gramatičkim kategorijama u tekstovima Isidore Sekulić i narativnih transgresija u opusima srpskih modernistkinja, nazivajući te strategije “rodnim diskursom u akciji” (*Isto*: 249). Ovakav analitički novum koji prije svega polazi od propitivanja opće prihvaćene pretpostavke o Isidori Sekulić kao “univerzalnoj” autorici, odnosno o njezinom opusu kao onome koji je lišen kategorije roda, imao je svoje odjeke. Tako primjerice Bojana S. Stojanović Pantović i Kristina I. Stevanović u svojoj studiji *Kritičke kontroverze o feminizmu Isidore Sekulić* čitajući autoričinu prozu iz perspektive rodni studija konstatiraju da je to do sada tek sporadično činjeno iz pera domaćih proučavatelja autoričina opusa, pa se u polaznim pretpostavkama oslanjanju na stranu recepciju i potom u proznim djelima Isidore Sekulić prepoznaju osporavanja dominantnih patrijarhalnih i falocentričnih struktura (Stojanović Pantović, Stevanović 2013). Spomenuta inozemna recepcija odnosi se prije svega na tumačenja Magdalene Koch, na kraću studiju Sibelan Forrester *Isidore Sekulić as an early Serbian feminist* i na knjigu Celie Hawkesworth *Voices in the Shadow. Women and Verbal Art in Serbia and Bosnia*, pri čemu se potonja ističe svojim sistematičnim objedinjavanjem povijesno raznovrsno zasnovanog ženskog doprinosa, od onog u usmenoj tradiciji, pa sve do suvremenih ženskih studija, nudeći tako neku vrstu alternativnog kanona. Tome na tragu, možemo prihvatiti zaključak Biljane Dojčinović-Nešić koja u svom sažetu rezimiranju nastojanja da se ženska povijest u srpskoj književnosti nakon sredine devedesetih godina sagleda na nov način primjećuje da unatoč tome što postoje kritički tekstovi koji u

¹³ Slobodanka Peković: *Isidorini oslonci*; osim uvodna dva, ostala su poglavlja koncipirana kao analize pojmovnog odnosa između Isidore Sekulić i: iskrenosti, istine, morala i religije, siromaštva, tradicije, nacionalnog, grada, putovanja.

većoj ili manjoj mjeri nastoje prevrednovati žensko autorstvo unutar nacionalnog kanona, zaokružen i cjelovit nacrt ženske tradicije, odnosno knjiga o ženskoj književnoj povijesti za sada postoji samo na poljskom i engleskom jeziku (Dojčinović-Nešić 2008: 48–49).

Revalorizacija opusa Isidore Sekulić unazad dva desetaka godina bilježi doista raznovrsnim pretpostavkama inicirane obnove njegove vrijednosti, no tek mjestimice iskoračuje izvan već u tradiciji postavljenih obzora njegova čitanja te se time uspostavlja kao svojevrsna konstanta, nepromjenjiva u svojoj suštini i imuna na rodnu dekolonizaciju. Ona je “figura Isidora” koju je književna povijest učinila “figurom ženskosti koja je apartna ali prihvatljiva, osporavana od strane književnih autoriteta ali ne i potisnuta” (Gordić Petković 2009: 153). To kritičarsko stanje mirovanja koje je jednim dijelom vidljivo i u suvremenoj recepciji opusa Zofke Kveder, velikim svojim dijelom proizlazi iz tretiranja ženskog stvaralaštva u književnom kanonu kao njegova “informativnog dodatka”, a ne kao svoga “konstitutivnog dijela”, pa se dometi ženske književnosti često izjednačavaju s komercijalnom žanrovskom književnom produkcijom (Gordić Petković 2011: 308), te se čini kako su jedino te autorice efektno plasirale “mučno iskustvo razlike” i uspješno unov(a)čile “kapital dragocjene rodosti” (Rosić 2008: 19). Pritom, tradicija ženskog autorstva mahom bezbrižno korača utabanim stazama zgotovljene kanonizacijske (ne)prihvaćenosti, čemu uvelike pripomaže spomenuta tromost kritičke recepcije, kao i njezina imunost na šira teorijska obrazloženja ove problematike, gotovo jednako onome što će Lada Čale Feldman početkom tisućljeća konstatirati za književnoznanstvenu obradu hrvatskoga ženskog književnog korpusa kao “uglavnom netaknuta međunarodnom transdisciplinarnom i transnacionalnom teorijskom raspravom o politici rodnog identiteta”.¹⁴

Ako nam je slijediti ovakav recepcijski presjek, provizorno možemo zaključiti da su skorašnji rekanonizacijski naponi uspjeli učinke postigli upravo ondje gdje su polazne okolnosti to najviše tražile, u slučaju Marije Jurić Zagorke, čiji je status u nacionalnom kanonu bio najupitniji. Prevrednovanje linijom prepoznavanja subverzivnog potencijala korištenih žanrova u sprezi s autoričinim javnim djelovanjem odlučno provocira normativnu isključivost/uključivost nacionalnog kanona. Tako se uspostavlja kao dvostruko manjinsko jer se opire i još uvijek jasno prisutnjoj ovdašnjoj zanesenosti mjerodavnošću “muške” perspektive, njezinoj cijepljenosti protiv relativizacije sebe same kao zapravo “pozitivističk/e/ epistem/e/ kojoj se pripisivalo zagovaranje ‘objektivnog, neutralnog, apersonalnog znanstvenog glasa’” (Škokić 2004: 17). Tome na tragu, romantičarska ideja jedne

povijesti (književnosti), praćena neotklonjivom predodžbom vlastite perifernosti, manjinskim uzurpacijama biva trajno narušena.

Neovisno o feminističkoj popudbini koju sa sobom nose, odabir triju autorica i njihovih različitih statusa u nacionalnom kanonu prema prevladavajućim tendencijama recepcije njihovih opusa unazad dva desetaka godina, bio je potaknut različitim odnošanjima u reaktualizaciji njihova statusa, i to ponajviše na razini osviještenosti njihove rodne konstruiranosti. Prihvatimo li da je povijest, pa onda i povijest književnosti, “osobita vrsta kulturne institucije koja odobrava i objavljuje konstrukcije roda” (Scott 2003: 25), onda se preispisivanja nacionalnog kanona od devedesetih godina naovamo, osobito s obzirom na njihov naglašeno homogenizirajući zahtjev i tvrdokorni repatrijarhalni diktat, razotkrivaju kao mjesta na kojima se objelodanjuju različite strategije upisivanja titrajuće razlike, razgoljuju preferirani i protežirani oblici proizvodnje znanja te ozakonjuju konstruirane hijerarhije roda. Utoliko potonji svojom subverzivnošću remeti ustaljeni red, istodobno se oglašavajući “kao program onih manje dominantnih, opresiranih identiteta, onih istih koji se unutar neoliberalnih *logo*-pejzaža i *logo*-imperativa ne daju prepoznati niti usustaviti jer su *logo*-sustavi tek i bili mogući njihovim isključenjem i njihovom zlorabom” (Kašić 2007: 82).

Raspon strategija kojima se opisuje žensko autorstvo u nacionalnim kanonima, kao što se ovdje moglo vidjeti na primjerima recepcije triju spisateljica, pokazuju kako je “izuzetna fleksibilnost i rastezljivost ikoničkih konstrukcija ženstva koja pomaže *zamišljenim zajednicama* da se ‘konkretiziraju’” (Jambrešić Kirin 2008: 10, 11), istodobno, i koliko se subverzivnim čitanjem upisane rodne razlike regenerira njezin inicijalno dijalogičan potencijal, prokazujući time ne samo selektivnu moć kanona, već i pozadinske sile koje tu moć omogućuju. Time se ujedno “strategija ponovnog čitanja” suprotstavlja totalizirajućim perspektivama interpretacije, a centralnom figurom postaje “hijastičko obrtanje u svrhu inscenacije igre tekstualnih elemenata i odnosa između tekstova i interpretacija, pomjerajući i odgađajući totalizirajuću funkciju riječi” (Moranjak-Bamburać 2004: 148).

I sasvim završno vratimo se na sam početak, na naslov ovog rada koji aludirajući na Krležin roman *Tri kavaljera frajle Melanije* priziva svaku onu uznemirujuću ambivalentnost proizašlu iz nesrazmjera između neusustavljive raznolikosti literarne prakse i ujednačavajućega kanonskog normativa, svaki onaj nedisciplinirani “višak” koji ostaje po strani.¹⁵ Taj se

¹⁴ Usp. Čale Feldman, Lada: *Domaće tijelo feminističke teorije* <http://www.matica.hr/kolo/286/domace-tijelo-feministicke-teorije-19902/>.

¹⁵ Ovaj roman počesto ostaje izvan književnopovijesnih sistematizacija Krležina opusa ili pak ona pokazuje jasna kanonizacijska kolebanja. Tako primjerice K. Nemeč (1998: 237) u njemu prepoznaje “slab roman”, B. Donat (1989: 201) navodi da su kasnija autorova djela značajnija i nedvojbeno bolja prozna ostvarenja, a S. Lasić (1987: 292) s pretpostavkom Krležina stava izražava strah od pogrešnih, doslovnih čitanja ovog romana.

“višak” ovdje ukazuje kroz prepoznatu dvostrukost upisanog u sam tekst, odnosno u uporabi jednostavnijeg narativnog obrasca, preciznije, trivijalnog, ili pučkog iskustva, kako ga naziva B. Donat,¹⁶ i njegove autorefleksivne, ironijske nadogradnje, pa se u njihovu procjepu nerijetko odvija književnopovijesno usuglašavanje statusa i vrijednosti ovoga romana s ostatkom opusa, i to onih koji bi bili primjereniji Krležinu kanonskom statusu u hrvatskoj književnosti. U kontekstu teme ovoga rada i iz književnopovijesne perspektive, znakovito, posrijedi je vjerojatno najsnažnije muško autorstvo velikim dijelom upravo iz vremena kada stvaraju Marija Jurić Zagorka, Zofka Kveder i Isidora Sekulić i koje je za vrednovanje njihovog rada u mnogočemu (kanonski) mjerodavno, pa se s pravom možemo zapitati kada je i zašto neposluh u kanonu tek mladenačko šegrtovanje ili pak jednokratno, ali opravdano posmrnuće u trivijalno, a kada i zašto mjesto isključenja prema naprijed danim (rodnim) pretpostavkama.

LITERATURA

Badurina, Natka 2009. *Od strepnje do autoritarnog subjekta*. U: Badurina, Natka: *Nezakonite kćeri Ilirije. Hrvatska književnost i ideologija u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Centar za ženske studije.

Borovnik, Silvija 1996. *Pišejo ženske drugače?*. Ljubljana: Mihelač.

Čale Feldman, Lada. *Domaće tijelo feminističke teorije* <http://www.matica.hr/kolo/286/domace-tijelo-feministicke-teorije-19902/> (pristup 15. siječnja 2018).

Čale Feldman, Lada, Tomljenović, Ana 2012. *Uvod u feminističku književnu kritiku*. Zagreb: Leykam international.

Dąbrowska-Partyka, Maria 2007. “Hrvatska u Europi – Europa u Hrvatskoj. Prevrednovanja u okviru kanona hrvatske književnosti”. *Književna republika*, 5. Str. 184–200.

Deretić, Jovan 1983. *Istorija srpske književnosti*. Beograd: Nolit.

Detoni Dujmić, Dunja 1998. *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

Dojčinović-Nešić, Biljana 2008. *Nit(i) ili pomeranje preko granica kanonizovane prošlosti*. U: Rosić, Tatjana (ur.): *Teorije i politike roda. Rodni identiteti u književnostima i kulturama jugoistočne Evrope*. Beograd: Institut za književnost i umetnost. Str. 47–52.

Donat, Branimir 1989. ‘*Tri kavalira gospođice Melanije*’ kao ishodište ključnih toposa Krležine urbane proze. U: Donat, Branimir: *Razgoličenje književne zbilje*. Zagreb: Naprijed.

Garonja Radovanac, Slavica 2010. *Žena u srpskoj književnosti*. Novi Sad: Dnevnik.

Gordić Petković, Vladislava 2009. *Figura Isidora. O Isidori Sekulić i ‘Istoriji srpske književne kritike’ Predraga Palavestre*. U: Radulović, Milan (ur.): *Istorija i teorija srpske književne kritike*. Beograd: Institut za književnost i umetnost. Str. 151–155.

Gordić Petković, Vladislava 2011. “Ženski glasovi u savremenoj srpskoj književnosti”. *Slavistična revija*, 59/3. Str. 307–315.

Grdešić, Maša 2005. *Politička Zagorka: ‘Kamen na cesti’ kao feministička književnost*. U: Pavlović, Cvijeta, Glunčić-Bužančić, Vinka (ur.): *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Hrvatska književnost tridesetih godina dvadesetog stoljeća*. Split: Književni krug. Str. 214–236.

Grgić, Kristina 2009. *Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma*. U: Grdešić, Maša (ur.): *Mala revolucionarka. Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Zagreb: Centar za ženske studije. Str. 17–36.

Grgić, Kristina 2010. *Poetičko-politički prijevor 1919. g.: Zofka Kveder i Tito Strozzi*. U: Pavlović, Cvijeta, Glunčić-Bužančić, Vinka, Meyer-Fraatz, Andrea (ur.): *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Poetika i politika kulture nakon 1910. godine*. Split; Zagreb: Književni krug; Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Str. 264–278.

Hawkesworth, Celia 2000. *Voices in the Shadow. Women and Verbal Art in Serbia and Bosnia*. Budapest: Central European University Press.

Ilich, Iztok 2004. *Zofka Kveder, naša prva poklicna pisateljica*. U: Kveder, Zofka: *Črtice in novele; Njeno življenje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jambrešić Kirin, Renata 2008. *Dom i svijet*. Zagreb: Centar za ženske studije.

Jukić, Tatjana 2005 *Vitez, žena, Petar Pan: Odrastanje povijesti u Zagorkinoj Gordani*. U: Pavlović, Cvijeta, Glunčić-Bužančić, Vinka (ur.): *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Hrvatska književnost tridesetih godina dvadesetog stoljeća*. Split: Književni krug. Str. 205–213.

Kašić, Biljana 2007. *Feminizam nije ‘logo’*. U: Čakar-dić, Ankica, Jelušić, Ana, Majić, Daniela, Ratković, Tanja: *Kategorički feminizam. Nužnost feminističke teorije i prakse*. Zagreb: Centar za ženske studije. Str. 79–84.

Kermauner, Taras 2003. *Dramska književnost Zofke Kveder*. U: Hećimović, Branko (ur.): *Krležini dani u Osijeku. Žanrovi u hrvatskoj dramskoj književnosti i struke u hrvatskom kazalištu*. Zagreb: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Str. 123–131.

Koh, Magdalena [Koch, Magdalena] 2012. *...kada sazremo kao kultura... Stvaralaštvo srpskih spisateljica na početku XX veka (kanon – žanr – rod)*. Beograd: Službeni glasnik.

Kolanović, Maša. *Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije. Marija Jurić Zagorka u kontekstu žanra romanse* <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1769&naslov=od-pripovjedne-imaginacije-do-roda-i-nacije> (pristup 10. siječnja 2018).

Kovač, Zvonko 2005. *Međuknjiževna tumačenja*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

Krnjević, Vuk 2008. *Isidorine opomene: esejistički kolaži*. Beograd: Altera: Prosveta.

Lasić, Stanko 1987. *Mladi Krleža i njegovi kritičari (1914–1924)*. Zagreb: Globus, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske.

Lukić, Jasmina 2003. “Žensko pisanje i žensko pismo u devedesetim godinama”. *Sarajevske sveske*, 2. Str. 67–82.

¹⁶ B. Donat (1989: 209) konstatirat će kako u ovome Krležinom romanu “baratanje s klišejima zbunjuje”.

Mihurko Poniž, Katja 2003. *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Ljubljana: Delta.

Moranjak Bamburać, Nirman 2005. "Nevolje s kano-nizacijom". *Sarajevske sveske*, 8-9. Str. 51-73.

Moranjak Bamburać, Nirman 2005. "Retoričke stra-tegije feminističkog diskursa". *Fluminensia*, 16/1-2. Str. 137-155.

Nastović, Ivan 2011. *Letnji san Isidore Sekulić: dubin-sko-psihološki eseji*. Novi Sad: Prometej.

Nemec, Krešimir 1998. *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945 godine*. Zagreb: Znanje.

Peković, Slobodanka 2009. *Isidorini oslonci*. Novi Sad: Akademski knjiga.

Popović, Radovan 2009. *Isidorina brojanica*. Beograd: Službeni glasnik.

Protrka, Marina 2008. *Stvaranje književne nacije. Obli-kovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

Radulović, Milan 2011. *Kulturna ideologija Isidore Sekulić*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.

Robinson, Lilijan [Robinson, Lilian] (2002.): "Izdaj naš tekst. Feministički izazovi književnom kanonu". *Gene-ro*, 1. Str. 97-111.

Rosić, Tatjana 2008. *Žena-pisac: kiborg u srpskoj knji-ževnosti?*. U: Rosić, Tatjana (ur.): *Teorije i politike roda. Rodni identiteti u književnostima i kulturama jugoistočne Evrope*. Beograd: Institut za književnost i umetnost. Str. 11-27.

Scott, Joan Wallach 2003. *Rod i politika povijesti*. Zagreb: Ženska infoteka.

Slapšak, Svetlana 2013. *Žene, Jugoslavija, antikomun-istička narkoza i novi kolonijalizam: mape, putovi, izlazi*. U: Kašić, Biljana, Petrović, Jelena, Prlenda Sandra, Slapšak, Svetlana (ur.): *Feminističke kritičke intervencije. Pogled na naslijeđe, dekoloniziranje, prelaženja*. Zagreb: Centar za ženske studije. Str. 37-46.

Slapšak, Svetlana 2009. *Emma baronica Orczy i Za-gorka: sklapanje muškog tela u avanturističko-ljubavnome romanu*. U: Grdešić, Maša (ur.): *Mala revolucionarka. Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Zagreb: Centar za ženske studije. Str. 37-58.

Stojanović Pantović S., Bojana, Stevanović I., Kristina 2013. *Kritičke kontroverze o feminizmu Isidore Sekulić*. U:

Radulović, Milan (ur.): *Srpska književna kritika i kulturna politika u drugoj polovini XX veka*. Beograd: Institut za književnost i umetnost. Str. 67-89.

Škokić, Tea 2004. *Feministička antropološka kritika: od univerzalizma do razlike*. U: Jambrešić Kirin, Renata, Škokić, Tea (ur.): *Između roda i naroda*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za ženske studije. Str. 17-32.

Tucović, Vladka 2006. 'Silno volim ljepotu tog grada, koji je i zao i dobar, i vjeran i nevjeran': *Zofka Kveder v Zagrebu (Ob 80-letnici smrti)*. U: Hladnik, Miran (ur.): *Preseganje meje. Zbornik Slavističnoga društva Slovenije 17*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. Str. 83-96.

SUMMARY

THE THREE MISSES OF THE CAVALIER'S CANON (FEMALE AUTHORSHIP IN REVALUATIONS OF THE LITERARY CANON AFTER 2000)

The essay presents some prevailing tendencies in the reception of three authors, Marija Jurić Zagorka, Zofka Kveder and Isidora Sekulić in the context of the revaluation of the national literary canon after 2000 with a special emphasis on the status of their female authorship. Recent readings of their writings and the interpretations of their public activity show different strategies of introducing gender differences into the national canon, but also with different effects, from relativization of norms and conventions of the literary canon by affirming gender difference to continuous confirmation of gender blindness of the literary canon.

Key words: literary canon, female authorship, revaluation of canon, Marija Jurić Zagorka, Zofka Kveder, Isidora Sekulić